

Ягодзінський С.М. Співвідношення традицій та інновацій у науковому дискурсі // Науковий дискурс в умовах інформаційного суспільства: методологічний і соціокультурний аспекти. Дис.... канд.філос. наук: 09.00.02. – К., 2008.

Спираючись на отримані в ході дослідження результати, спробуємо виявити під впливом яких факторів наука з утаємниченої сфери діяльності одинаків та диваків поступово набула ознак наукового дискурсу, який суттєво впливає на розвиток сучасної цивілізації. Автор не претендує на переосмислення всього історико-наукового та історико-філософського матеріалу, напрацьованого вітчизняними й зарубіжними філософами, істориками, методологами науки. Існують фундаментальні монографічні дослідження, в яких ґрунтовно описані пройдені наукою етапи. Тут доречно пригадати праці А.М. Антонова, П.П. Гайденко, І.С. Добронравової, О.І. Кедровського, П.В. Копніна, А.Є. Конверського, С.Б. Кримського, В.О. Лекторського, Л.О. Мікешіної, В.А. Рижка, В.М. Розіна, В.С. Стьопіна, В.П. Філатова, а також дослідження представників „історичної школи” Т. Куна, І. Лакатоса, О. Койре, К. Поппера та багатьох інших. Ці вчені детально розкрили складну діалектику науково-пізнавального процесу.

Нашим завданням є: на базі існуючих результатів і висновках, отриманих у попередньому підрозділі, *виявити чинники, які змушують осмислити сучасну науку як вид суспільного дискурсу*, а також показати, що ці зміни, з одного боку, носять внутрішній характер, а з другого – обумовлені логікою становлення науки як складової соціокультурної системи. Вважаємо, що поставленої мети найповніше вдасться досягти через аналіз співвідношення традицій та інновацій, що іманентно властиві науці та розкривають її специфіку.

Для цього в першу чергу необхідно уточнити, яке із багатьох існуючих значень термінів „традиція” й „інновація” приймається нами для вивчення специфіки наукового дискурсу в умовах інформаційного суспільства. Неважко помітити, що зміст даних термінів змінюється залежно від сфери їх ужитку, від предметного виміру і контексту. При цьому якщо „традиційне” переважно тлумачиться як дещо сформоване історично (норми, звичаї, принципи і т.п.), то слово „інновація” зазвичай використовують у значеннях „нововведення”, „оновлення”, „трансформація”, „руйнування старого” і т.п. Саме цим словом найчастіше позначають зміни в тій чи іншій сфері життєдіяльності. Освіта, виховання, медицина, наука, культура наповнені сьогодні інноваційними технологіями. Але наскільки інновація містить у собі новизну, чи не повторює вона традицію, використовуючи лише новітні способи її трансляції, чи здатна вона кардинально змінювати структури суспільного життя? Ці та багато інших питань змушують сучасних дослідників повертатися до аналізу *контроверзи „традиція-інновація”*.

Дану проблему, але стосовно наукового дискурсу, спробуємо поставити й ми. Адже цілком зрозуміло, що в ході поширення норм постнекласичної методології, впровадження її принципів у сферу природничих та гуманітарних наук трансформаціям піддається не стільки внутрішньо-дисциплінарна складова науки, скільки сама наука як феномен культури. За таких умов традиція не може виступати винятково як індикатор зміни парадигм чи науково-дослідницьких програм, або як автономна одиниця наукового знання.

Традиція в науковому дискурсі – це, в першу чергу, спрямовуюча лінія його розвитку, ключова ознака, атрибут, який забезпечує поступальний характер розвитку науки, збереження усіх її досягнень, необхідних для нових відкриттів. Вона визначає соціальний статус науки, породжує довіру до даного виду діяльності та його результатів. Традиція унеможливорює руйнування науки як сфери об’єктивно-істинного, вираженого в раціональних формах знання про світ, суспільство та людину. Таке розуміння

традиції виражає відмінність науки від інших дискурсивних формацій, сприяє налагодженню міждисциплінарних наукових комунікацій та залученню до пізнавального процесу інших типів знань. Ці процеси дослідники пов'язують зі змінами методології науки. Наприклад, Л.Г. Дротянко, показуючи нерозривний зв'язок наукового та філософського знання, пише: „В постмодерністську епоху філософський аналіз знання... дозволяє узгодити різні види, форми і засоби когнітивного процесу, щоб посилити взаємодію між ними і тим самим виробити більш точне уявлення про світ” [71, с. 213]. Відповідно, науковий дискурс, зберігаючи свою внутрішню структуру у вигляді традицій, спрямований на комплексне розв'язання проблем, зіставляючи, поглиблюючи, розширюючи та критично осмислюючи правомірність і доцільність своїх норм, принципів, положень у нових соціокультурних умовах.

Така вихідна настанова сучасної методології дозволяє сприйняти традицію як основу наукового стилю мислення, оскільки вона „є трансляцією канонів розуміння реальності” [208, с. 240]. Отже, на противагу розповсюдженій думці, освоєння традицій у жодному разі не прив'язує нас до існуючого знання, яке не позбавлене хибних припущень, недосконалих теорій, фальсифікованих фактів і т.п. Традиції визначають ту соціокультурну матрицю, базову систему відліку, яка забезпечує дотримання і неухильне слідування ідеалам, нормам, стилям, притаманним науці як специфічній соціальній практиці.

Зважаючи на це, припустимо, що для наукового дискурсу важлива не стільки та сума знань, яку він продукує і може запропонувати для вирішення життєвих проблем, скільки рівень суспільної легітимності. Очевидно, він опосередковано залежить і від наукових традицій. Недарма французькі постмодерністи (Ж.-Ф. Ліотар, М. Фуко, Ж. Дельоз, Ф. Гваттарі та інші) неодноразово писали про легітимність як основу створення і функціонування суспільного дискурсу.

Але як у такому випадку розуміти інновацію? Що виступає її джерелом і рушійною силою, як вона співвідноситься з традицією, яке когнітивне та соціокультурне значення має їх взаємодія? Відповіді на ці питання досить важливі для нашої роботи, оскільки дозволять розкрити деякі аспекти генезису наукового дискурсу та встановити його статус в інформаційну добу. Як відмічають укладачі *„Нової філософської енциклопедії”*, протиставлення традицій інноваціям вимагає обережності в тлумаченні даної опозиції, особливо, коли проблему традицій розглядати в контексті більш широкого поняття розвитку. В такому випадку „будь-яка традиція стає рівноправним учасником процесу розвитку, діалогу „нового” зі „старим”, забезпечуючи не тільки момент наступності, а й життєвої повноти, багатства самого процесу змін і оновлення дійсності” [154, с. 87]. Таке тлумачення ролі традицій та інновацій спробуємо екстраполювати й на сферу наукового пізнання, не зводячи їх взаємовідношення винятково до внутрішньо наукових гносеологічних проблем, що з’являються завжди, коли нова теорія, концепція, картина світу поступово витісняє вже усталену систему знань.

Наша зацікавленість традиціями та інноваціями обумовлена вирішенням принципово іншого завдання, а саме, необхідністю дослідити механізм становлення науки як елемента соціокультурної системи та виявити тенденції в розвитку науки, які в умовах інформаційного суспільства дозволяють називати її дискурсом. Як відмітив В.Ж. Келле, наукова революція, що відбулася в XVII ст., була підготовлена європейською культурою. Але в подальшому „наука мала завоювати собі місце під сонцем, укріпити своє право на свободу творчості. Адже життя науки, процес її функціонування є справжнім генеруванням нового знання, що зіштовхує її з уже складеними в суспільстві звичайними уявленнями, вкоріненими традиційними поглядами, світоглядними установками” [101, с. 319]. Зовсім не відразу була сприйнята й схвалена ідея постійних новацій, що привносила наука. Тривалий час учених переслідували, їх дослідження забороняли, наукові книги знищували. І тільки в XIX ст., коли наука стала виробником не лише знань, а й інноваційних

технологій, вона перетворилася на продуктивну силу. Здійснивши переворот в освіті, медицині, техніці, позитивно вплинувши на безпеку і комфорт життя, наука постала провідним компонентом культури. І сьогодні, отримавши довіру суспільства, перетворившись на елемент влади та контролю, вона набуває ознак дискурсу, прагнучи до поєднання розрізнених сфер наукового пізнання та утвердження власного соціокультурного статусу. В контексті окреслених тенденцій *контроверза „традиція-інновація” є важливим компонентом аналізу становлення і розвитку наукового дискурсу.*

Разом з тим чітке уявлення про взаємозалежність існуючого та нового знання спостерігається ще в творах античних мислителів. Так, спираючись на попередників, Арістотель зазначає, що „будь-яке дослідження відбувається через попереднє знання всіх чи декількох причин” [19, с. 92], а тому традиції відіграють одну із ключових ролей у пізнавальній діяльності. На цій основі ним докорінно переосмислюється поняття традицій, доводиться, що це така система тверджень, обґрунтування якої спирається на загальне й не може бути виведена емпірично. Отже, вже в давньогрецькій філософії сформувалася думка про те, що інновація – це продукт саморозвитку традицій, через що вона також є невід’ємним елементом процесу пізнання і певним чином обумовлена усталеними нормами, цілями, методами, стилем мислення. Таке розуміння взаємовідношення традицій та інновацій збереглося аж до кінця XIX ст.

Своєрідним проривом у тлумаченні традицій та інновацій стали роботи представників „історичної школи” в методології науки Т. Куна, І. Лакатоса, М. Полані, К. Поппера, П. Фейєрабенда. Вони показали, що процес народження теорій, принципів та гіпотез можна аналізувати на основі історичного, а також соціокультурного аспектів, які, зокрема, враховують структуру та стан наукових комунікацій. Через це в центр їх аналізу було поміщено наукове співтовариство. Зокрема, підтримуючи інтерналізм О. Койре, Т. Кун вважає, що наукове співтовариство можна виділити як специфічний об’єкт без звернення до парадигми, але при цьому зауважує: „І

нормальна наука, і наукові революції є... видами діяльності, що базуються на існуванні співтовариств” [122, с. 231]. Як бачимо, основний акцент тут зроблено на безособовому ставленні вченого до результатів наукової роботи, її повній об’єктивації відносно індивідуальності дослідника. Окреслене Т. Куном бачення історії й філософії науки не могло залишитися без уваги й критики. Так, І. Лакатос твердить про неможливість раціональної реконструкції наукового знання згідно з кунівською концепцією та пропонує власну схему науково-дослідницьких програм.

Але найближчим до виявлення сутності взаємодії традицій та інновацій у сучасному науковому дискурсі, на нашу думку, був К. Поппер, який у низці робіт обстоює ідею про те, що вони вкорінені в культурі. Саме остання породжує, і закріплює в усіх своїх проявах ключові традиції, які залишаються незмінними протягом тривалого часу розвитку цивілізації [175, с. 216-218]. Отже, тут носієм традицій є наукове співтовариство, бо мислити за його межами – означає перейти в інший вимір реальності, заперечити цінність попередніх здобутків. Такий спосіб існування традицій вдало визначає їх взаємозв’язок з інноваціями, адже перш ніж зайнятися наукою, людина повинна ефективно опрацювати те, що зроблено в певній галузі до неї, визначити існуючі проблемні питання та спробувати віднайти шляхи їх вирішення. Це не тільки забезпечує входження до традицій науки, а й дозволяє відчути її специфіку відносно інших форм діяльності.

Значний доробок у виявленні співвідношення традицій та інновацій внесли вітчизняні дослідники. Ними були виділені типи наукової раціональності, вивчена кореляція фундаментального і прикладного знання, встановлені історичні періоди розвитку науки, здійснено класифікацію наук за різними критеріями, окреслені засади розмежування наукового й ненаукового знання та інше. Окрім цього, виходячи з аналізу історико-наукового та наукознавчого матеріалу, вдалося показати (В.С. Стьопін, О.І. Кедровський, В.О. Лекторський та інші), що головне джерело інновацій у некласичній

науці криється в новому математичному апараті, який дозволяє не лише відобразити реальність, а й конструювати її.

Як показано вище, *в інформаційному суспільстві діалектика традиційного та інноваційного виходить за межі методології, набуваючи соціокультурного виміру*. Це викликано не тільки зміною статусу науки в сучасній культурі, а й трансформаціями методології наукової діяльності, яка все частіше носить комунікативний, ігровий та інноваційний характер.

Ареною зіткнення традицій та інновацій завжди була дискусія. Саме вона репрезентувала собою історично першу форму мовних ігор у науці. Перш за все відмітимо, що в філософії науки не існує єдиного бачення типів наукових дискусій. Б.М. Кедров наводить такі їх види: 1) дискусія з приводу уточнення знання; 2) дискусія між загальним і частковим; 3) дискусія навколо прогресивного і регресивного; 4) дискусія проти антинауковості; 5) дискусії за повноту і новизну знання; 6) дискусії за одну із двох крайностей; 7) дискусії за подолання крайностей [99, с. 39-52]. Але, незважаючи на досить вдалу добірку прикладів, які ілюструють кожен з видів, ми не можемо повністю погодитися з тезою вченого про те, що метою будь-якої наукової дискусії є встановлення істини.

Наприклад, відома суперечка між Н. Бором і А. Ейнштейном розпочалася тільки після ретельного вивчення результатів, отриманих видатними фізиками того часу, коли з'ясувалося, що помилок немає ні в обрахунках, ні в припущеннях, ні в узагальненнях. Потім у структуру дискусії були включені суто світоглядні аргументи, які визначають філософське бачення проблем квантової природи реальності. Тобто тут метою дискусії було не встановлення істини, а виявлення переваги однієї інтерпретації чи моделі над іншою.

В цьому контексті цікавою видається концепція І.Т. Касавіна, який розглядає традиції читання, що були притаманні різних епохам. Мовна епоха, на думку вченого, розпочалась в античності, яка стала батьківщиною діалогічної форми спілкування. „Грецький діалог – відмічає дослідник, – це

вже обмін думками, в ході якого співрозмовники... апробують різні постановки питань та ведуть пошук правильних відповідей” [94, с. 310]. Таке розуміння діалогу визначило пріоритет усної мови перед письмом і читанням. Так, твір Платона „Федр” написаний під лейтмотивом неприпустимості вихолощування істинної сутності мовлення і заміни його письмом. Схожі ідеї знаходимо у більшості філософів цієї епохи.

Загалом в античності сформувалося стійке негативне ставлення до мовної фіксації знань. Фактично домінувала думка, що тільки в суперечках, дискусіях відбувається народження істини, основою якої нерідко була згода учасників. Це давало змогу обговорити, проаналізувати очевидність аксіом, вихідних положень, які не могли бути строго обґрунтованими. Тому вже в період пізньої античності взаємовідношення тексту та письма переглядається. Для мислителів того часу характерною була система посилення на твори своїх попередників і сучасників. Стало очевидно, що відсутність персоніфікованої адресності сприяє народженню універсального, об’єктивного знання про дійсність.

Ці тенденції посилюються у середньовіччі. Особлива увага до духовності людини, її психіки, індивідуальної відповідальності, гріховності породила культ Писання. Книга стає основним джерелом цінностей. На думку М.Б. Туrowsького, завдяки цьому відбувся поділ інституційованого, профанного і спеціалізованого видів знання, що стало функцією розвитку його суспільної ролі [205, с. 126]. На противагу античному способу ведення дискусій, середньовіччя пропонує новий, вводячи диспут, для якого характерна нормативність, наявність строгих правил, фіксація змісту і т.п. процедури, що визначають як його початок, так і кінець.

Натомість, епоха Відродження та Новий час породжують культ самотності як необхідний атрибут успішної наукової роботи. Дискусії, диспути вважають порожньою тратою часу. Разом з тим ведеться активна спроба відродити діалог у його античному розумінні. Поступово він постає у формі гри, для якої досягнення істини – лише один із можливих модусів стратегії.

Тому „наукова творчість мислиться в класичній свідомості як самодостатній і закритий монолог..., в якому відклалось авторське вирішення тієї чи іншої проблеми” [157, с. 71]. Отже, справді наукове знання, на думку вчених класичної доби, не народжується, а гине в суперечках, які є не чим іншим, як боротьбою за утвердження власної точки зору. За такого підходу проблема комунікативної природи знання та його соціокультурної обумовленості навіть не ставилась.

Віддання переваги індивідуальній творчості над колективною, відсутність стійкої системи наукових комунікацій призвело до того, що навіть „виникнення новоєвропейської науки... не відразу приводить до формування нової текстової епохи” [94, с. 323]. Однак усвідомлення того, що Слово не є актом творіння, руйнувала середньовічну текстову епоху. Подальша математизація наукового знання взагалі висунула кардинально відмінні принципи побудови як наукових текстів, так і організації спілкування між ученими. З’ясувалося, що наука здатна відійти від інтерпретацій і посилянь на Слово Боже, спираючись лише на емпіричні дані та їх теоретичне узагальнення. Відомий історичний факт, коли у Г. Лейбніца запитали, де в його математичній концепції Бог? На що вчений відповів, що в даному припущенні він не відчував потреби.

Така боротьба між писемним і „живим” словом дозволила Л. Ольшки зробити висновок, що історія науки може бути відображена як історія наукової літератури [159, с. 3]. А тому вивчення розвитку науки правомірно розпочати з аналізу функціонування, зародження і трансформації її мови. Розв’язуючи це завдання, він аналізує роботи Дж. Бруно, Г. Галілея, Р. Декарта, Ф. Бекона, І. Кеплера та інших учених і виявляє своєрідну стилістичну непослідовність. Деякі з творів написані латиною, інші – на „живих” мовах (французькою, німецькою, англійською і т.д.). Л. Ольшки запитує: відображенням яких традицій є дана нелогічність? Поступово, стало очевидним, що поряд з утвердженням методології наукового пізнання, виокремленням його в особливу сферу діяльності точиться непомітна

боротьба за стиль і мову вираження думок. Цей факт красномовно свідчить про існування культурних передумов наукового розвитку. Втім очевидність зв'язку наукового і соціокультурного аспектів науки не сприяла її розвитку у вказаний період, а, навпаки, відіграла роль гальмівного елементу.

Дійсно, вивчаючи історію науки й техніки, можна звернути увагу на те, що починаючи з XIII ст. в Європі відбувається розгортання науково-технічної діяльності: створені „Альфонсові таблиці”, математична енциклопедія Л. Пізанського, теорія статистики І. Неморарія, вчення про природу Р. Бекона та багато чого іншого. Але досить швидко темп технічного прогресу уповільнився. Лозунг „Віра чи знання” замінюється на „Знання і віра”. Проте наукові дослідження не були забороненими якщо вони відбувалися під наглядом церкви, а публікація отриманих результатів здійснювалась латиною. Вчені „лише тоді піддавались переслідуванням і покаранням, коли насмільювались викласти свої ідеї й відкриття в загальнодоступній формі. Наукові суперечки та розбіжності розглядались як внутрішні справи республіки вчених; але від неї вимагали ізоляваності” [160, с. 44]. З цього слідує, що заборона випускати наукові трактати іншою, крім офіційної, мовою створювала бар'єр між вченими і суспільством, ставила їх поза культурою та її традиціями.

Недовіра до дискусії, діалогу, диспуту як способів прирощення, перевірки, узгодження наукового знання приводить до появи в класичній науці спеціального термінологічного апарата, в основу якого була покладена мова математики. Такий підхід мав як позитивні, так і негативні наслідки для подальшого розвитку науки. Але саме ця схема забезпечила *поєднання науки і виробництва* в єдиний науково-технічний комплекс, що сприяло набуттю наукою функції безпосередньої продуктивної сили. Втім подальший розвиток наукової інфраструктури, поява професії вченого змусили повернутися до осмислення науки як колективного утворення, в якому комунікація є невід'ємним атрибутом діяльності.

На наш погляд, найбільш вдалу концепцію комунікативної дії запропонував Ю. Габермас, який не лише розглядає науку як потенційне комунікативне поле, а й пропонує одну з узагальнюючих теорій дискурсу, поєднуючи підходи Л. Вітгенштайна (ідея мовних ігор), Г.-Г. Гадамера (герменевтика як методологічний принцип гуманітарних наук) та М. Фуко (дискурс як археологія знання). Екстраполюємо отримані ним висновки на сферу наукового пізнання.

Перш за все відмітимо, що Ю. Габермас не зводить проблему комунікації винятково до мовної складової, справедливо вважаючи, що до її аналізу можуть бути залучені як лінгвістичні, так і екстралінгвістичні стратегії. Їх метою має бути узгодження методологічних принципів, а також етичних, аксіологічних і нормотворчих складових спів-діяльності. „У повсякденній комунікативній практиці – відмічає мислитель, – когнітивні тлумачення, моральні очікування, судження й оцінки... пронизують одне одного” [219, с. 31]. Цим самим підкреслюється, що вивчення сучасного етапу розвитку наукового пізнання неможливе за межами дискурсу.

В підсумку він приходить до виділення різних модусів використання мови, критерієм поділу яких є ступінь співучасті в діалозі. Якщо співрозмовники прагнуть досягти порозуміння, має виникнути певна мовна ситуація. За Ю. Габермасом, методологічною базою для побудови такої ситуації виступає герменевтика, яка „розглядає мову... в роботі, тобто так, як її застосовують учасники комунікації з тим, щоб досягти спільного розуміння” [219, с. 40]. Проте когнітивна діяльність тлумачиться ним як некомунікативна, оскільки вона безпосередньо не спрямована на налагодження комунікативної дії, не передбачає обов’язкового узгодження позицій, а може бути розтягнена в часі та просторі.

Схоже бачення значення комунікації в науковому дискурсі спостерігається й у К.-О. Апеля, який теж інтерпретує цю проблему через методологію герменевтики. Саме з цієї позиції ним переосмислюється концепція „мовних ігор”, результатом чого стає наступний висновок: у центральних функціях

„теорії” мовних ігор виявляється обмеженість цієї моделі [18, с. 102]. Л. Вітгенштайн не вловив і не відобразив історичного моменту в проблемі розуміння, не подолав суперечності між логічною формою світу і його можливим змістом.

Втім спроби пояснити концепцію „мовних ігор” на основі методології герменевтики виявилися не зовсім вдалимими, оскільки вони не враховують різну спрямованість цих підходів, нівелюючи їх самоцінність. Якщо мовна гра – це, в першу чергу, гра, що спонукає учасників комунікації до висловлення довільних суджень із заданої тематики, то герменевтика виступає як когнітивна практика, що спрямована на отримання якщо не об’єктивної, то хоча б інтерсуб’єктивної істини, досягнення взаєморозуміння, згоди. Тому зіставляючи мовні ігри та науковий дискурс, ми вказали на неправомірність їх ототожнення, як це свого часу зробив Ж.-Ф. Ліотар. Проте розуміння К.-О. Апелем і Ю. Габермасом комунікативної дії не втрачає актуальності для методології наукового пізнання. Особливо це стосується сучасної науки, оскільки, як було продемонстровано в попередніх підрозділах, вона все частіше звертається до побутової мови як до деякої метамови. Саме в ній руйнується імунітет авторитетів, зникає домінування однієї з позицій над іншими, допустима раціональна критика. Але така дискусія вимагає від її учасників оволодіння знанням, що виходить за відомі їм межі.

Не дивно, що в Ю. Габермаса дискурс спрямований на забезпечення комунікативної компетентності, зрілості діалогу. В даному випадку головною функцією дискурсу є вироблення спільної думки та уніфікація норм і правил поведінки людей у суспільстві. Цю ідею підтримує й І.В. Хоменко, яка, виходячи з того, що дискурс – це завжди текст, схильна тлумачити комунікацію в широкому семантично-прагматичному аспекті [223]. Це підтверджує нашу гіпотезу щодо розгортання сутності дискурсу за посередництва мовних ігор.

Разом з тим говорити про існування комунікації габермасівського зразка в класичній науці немає підстав, бо в ній діють норми, яким не підкоряються „науки про культуру”. Тому тут комунікативна дія зводиться до інтерпретацій, філософських узагальнень, методологічних пошуків, зіставлення існуючого знання з новими фактами і т.п. Окрім цього вона обмежена строгими критеріями науковості, які хоча й існують у вигляді рекомендацій, все ж залишаються активною складовою методологічної свідомості вчених.

Утім розвиток у ХХ ст. гуманітарних наук, посилення їх впливу на суспільні процеси змусили дослідників відійти від усталених уявлень, що сприяло формуванню методології соціального пізнання. Тому принципи й методи герменевтики були значно розширені та доповнені. Зокрема, П. Рікьор говорить про конфлікт інтерпретацій і структурний аналіз, які іманентні будь-яким пізнавальним процедурам. Справді, коли між вченими виникає суперечність, кожен з них намагається досягти свого результату, починаючи від уточнення понять і термінів до перевірки обчислень. І тільки за відсутності помилки він дістає право на захист власної точки зору, яка ґрунтується на науковій інтерпретації фактів, цілком конкретній методологічній базі, а також на відповідному філософському світогляді дослідника. І якщо суперечність у математиці та природничих науках і має місце, то в кінцевому підсумку вона завжди зводиться до одного із названих факторів. У випадку ж гуманітарного знання досить часто буває відсутньою стадія узгодження позицій, зведення їх до спільної основи, до вироблення адекватного розуміння вихідних положень і досягнення бажаного результату. Тому К.-О. Апель, Ю. Габермас, Г.-Г. Гадамер та інші вважали неабиякою вдачею народження комунікативної події, в ході якої вдавалося хоча б наблизитись до вирішення складної проблеми.

Причину існування розбіжностей щодо тлумачення ролі комунікації в різних науках, а, відповідно, й різних підходів до взаємовідношення традицій та інновацій, досить вдало пояснює В.А. Рижко. На його думку, проблема

криється у тому, що більшість мислителів розривають ланку „спілкування – практична діяльність”, зневажаючи факт їх історичної взаємообумовленості [182, с. 151-152]. В цьому контексті міф, релігія та наука виступають своєрідними, але рівноправними формами організації спілкування. Проблема комунікацій у науковому співтоваристві постає тоді, коли наука розглядається як особливий соціально-когнітивний інститут. Це дозволяє не тільки виділити концептуальні пласти спілкування, а й розкрити взаємозв'язок соціокультурних, логіко-гносеологічних та праксеологічних аспектів наукового пізнання, а також усвідомити цілісність науки в контексті культури.

Отже, настав час тлумачити *комунікацію* не лише як утилітарний інструмент розв'язання наукових проблем, а й значно ширше – як *спосіб побудови і оновлення наукового дискурсу*. Як зазначили І. Пригожин та І. Стенгерс, наука сьогодні – це не тільки універсальний засіб розв'язання проблем, а й спосіб взаємодії людини з людиною [176, с. 43]. Тому комунікативна дія, орієнтована на взаєморозуміння, стає вагомим чинником побудови наукового дискурсу, оскільки забезпечує народження спільного поля для діалогу, який сприяє розвиткові старих і постановці нових проблем, узгодження традиційного та інноваційного.

Зважаючи на це, більшість дослідників прагнуть обійти обмеження, які накладає теорія комунікативної дії Ю. Габермаса. Одним зі способів усунення окреслених вище суперечностей полягає в застосуванні наукознавчого підходу до комунікації в науці. Зокрема, В.І. Онопрієнко пише про формальну й неформальну комунікацію. При цьому формальна комунікація вирішує наступні завдання: забезпечує перетворення письмово зафіксованої інформації на наукове знання; визначає мережі й правила цитування; встановлює критерії відбору матеріалів для публікацій; з'ясовує ефективність міждисциплінарного спілкування та інше. В той же час неформальна комунікація передбачає: виділення типів та способів міжособистісних контактів у науці; виявлення комунікаційних мереж;

вивчення розподілу функцій між формальними і неформальними засобами комунікації та діапазону їх взаємозамінювання [162, с. 41]. Проте, як зауважує І.Т. Касавін, у сучасній науці практика реалізації комунікації зіштовхується з проблемою міждисциплінарності та складності наукових розробок. За цих умов „міждисциплінарний діалог втрачає експертну функцію в застосуванні до фундаментального знання: його учасники можуть створювати результати, але не можуть визначити їх наукового значення” [96, с. 6]. Проте така ситуація не повинна стати перешкодою на шляху становлення наукового дискурсу, адже комунікативне поле, що створюється ним, виступає не стільки місцем для примирення чи конвенції, скільки полем боротьби, конкуренції методологій, картин світу, типів знань та аналітичних підходів.

Досягнення комунікативної дії, згоди стає важливим для сучасного наукового пізнання і розуміння специфіки наукового дискурсу, оскільки, як зазначає Т. Кун, у науці від самого початку її виникнення відбувалася втрата і зменшення поля для взаємного розуміння не тільки між вченими і суспільством, а й між самими вченими. Наприклад, „у математиці й астрономії дослідницькі повідомлення перестали бути зрозумілими для широкої аудиторії вже в античності..., а більшість інших галузей фізичної науки не були зрозумілими для широкого кола читачів вже в ХІХ столітті” [122, с. 47]. Недарма головною в теорії комунікативної дії Ю. Габермаса є проблема *етики дискурсу*. Основне її завдання – імперативно закріпити за кожним учасником комунікації дотримання норм, прийнятих співтовариством, визначити їх дієвість та незмінність протягом певного часу [219, с. 104]. Це й виступає головною ознакою існування спільної волі, яка в першу чергу зорієнтована на волю до взаєморозуміння і є дієвим стимулом і способом збереження традиції як форми існування знань, не заперечуючи при цьому когнітивної ролі інноваційного.

З огляду на зазначене В.А. Богданова, О.В. Бобирєва, Л.Г. Васильєв, В.І. Карасик, Л.В. Красильнікова, І.О. Кирилова, О.В. Михайлова, Р. Мертон,

В.І. Онопрієнко, В.А. Яцко та інші схиляються до того, щоб учасниками наукового дискурсу вважати не окремих учених, а цілісні науково-дослідницькі співтовариства [93, с. 276], які здатні забезпечити рівність усіх перед істинною та усунути монополію на неї. Погоджуючись із такою позицією, А.М. Антонов пише: „Виникнення науки як соціального інституту... розпочинається з того часу, коли наукова діяльність стає офіційно узаконеною, коли люди, що займаються вивченням природи, об'єднуються в організації, існування яких санкціоноване державною владою” [17, с. 59]. За такої схеми кожний учасник грає відразу кілька ролей: педагога, популяризатора, експерта і т.п., чим сприяє формуванню відповідного соціокультурного середовища науки, утверджуючи в суспільній свідомості віру в неї як у найвищий авторитет. Окрім цього така організація наукової діяльності гарантує збереження основних цінностей і традицій наукового дискурсу в таких його ключових концептах як знання, істина, практика тощо.

Визнання наукового колективу активним елементом наукового дискурсу дозволяє не лише вказати на інноваційні тенденції розвитку сучасної науки, а й виокремити його традиції та стратегії. Наприклад, В.І. Карасик до таких відносить: 1) визначення предмету дослідження; 2) аналіз історії питання; 3) формулювання гіпотез; 4) обґрунтування вибору методів; 5) побудову теоретичної моделі предмету вивчення; 6) викладення результатів спостережень і експериментів; 7) обговорення результатів дослідження та визначення галузі їх практичного застосування; 8) надання експертної оцінки; 9) подання отриманих даних у формі, прийнятній для спеціалістів і неспеціалістів [93, с. 279]. Аналіз цих положень показує, що *сучасна наука виступає не лише як сфера з виробництва знання, а й як вид суспільного дискурсу*, звернення до якого дозволяє визначитися з пріоритетами і напрямками цивілізаційного розвитку, встановити потенційні загрози, виробити адекватні засоби вирішення проблем, оцінити можливі ризики.

Отже, серед головних причин, що змушують означити науку як науковий дискурс є виконання нею функцій безпосередньої продуктивної сили суспільства, а також формування наукових колективів, науково-дослідних центрів, університетів, посилення впливу науки на суспільні процеси, підвищення рівня її легітимності тощо. Ці реалії розвитку сучасної науки, а також наявність соціального замовлення на теоретичне знання та необхідність виконання його гуманітарної експертизи поступово усунули таке явище як вчений-одинак, віддаючи перевагу професійній організації, кожен член якої відповідає за цілком конкретний пласт роботи, часто не маючи навіть приблизного уявлення про структуру остаточного наукового продукту. З цього приводу К. Поппер писав: „Наукова об’єктивність не є продуктом індивідуальної неупередженості вченого. Насправді наукова об’єктивність є продуктом суспільного характеру наукового методу. Індивідуальна ж неупередженість ученого... є не джерелом, а скоріше результатом соціально чи інституціонально організованої об’єктивності науки” [173, с. 254]. З цього моменту науку можна означити як „культурно-історичну традицію” [17, с. 75], суб’єктом якої є наукове співтовариство та система його організації в складі Академії наук, „вузівської” науки, громадських органів управління, системи контролю за діяльністю науковців тощо.

Така еволюція наукової інфраструктури, підвищення довіри до наукових результатів, посилення впливу науки на життя соціуму призвели до народження наукового дискурсу. Змінилася не тільки мета діяльності вченого, а й відношення суспільства до нового знання та механізмів його легітимації. Причина цього, на думку Р.М. Нугаєва, криється в тому, що сучасна „наука – це суто колективне підприємство, в якому навіть діяльність теоретика-одинака має сенс лише в рамках діяльності наукового співтовариства” [155, с. 112]. Більше того, рішення про перетворення деякої інформації, факту, гіпотези на наукове знання не може прийматись індивідуально, а є актом колегіальної дії.

Історичним прикладом такої схеми може бути суперечка між І. Ньютоном та Г. Лейбніцем. Вирішуючи різні завдання в фізиці та математиці, виходячи зі своєрідних філософських узагальнень проблеми субстанції та неперервності, вони прийшли до винайдення диференціального числення, яке, за влучним висловом О. Шпенглера, ознаменувало перемогу „безкінечного простору звуків і функцій над залишками тілесності” [231, с. 314], заклало основи „імпресіоністської” математики. Але в подальшому схема, запропонована Г. Лейбніцем, була визнана науковим співтовариством більш ефективною. І причиною цього стало не „зіткнення двох гординь чи двох технік, а просто-напросто двох філософій” [108, с. 14]. Втім відмітимо, що загалом класична наука спиралася на окремих учених, діяльність яких і визначала домінуючі напрямки, методи досліджень тощо.

Але перетворення науки на безпосередню продуктивну силу, підвищення ролі теоретичного знання та інші фактори змушують визнати суб'єктом пізнавального процесу наукові колективи та співтовариства, які міцними путями поєднані в єдиний упорядкований самоорганізований механізм. Не дивно, що сьогодні наукові здобутки часто позбавлені авторства або існують у вигляді патентів великих корпорацій чи конструкторських бюро. Як відмічає О.П. Огурцов, у сучасній науці діють армії, а не солдати [158, с. 64], і їх успіх залежить не стільки від хоробрості й талановитості кожного, скільки від технічного озброєння.

Втім підтримка авторської самосвідомості залишається вагомим елементом наукового дискурсу. Досить відверто це виразив В. Гервей, який основним критерієм успіху в науці називає не відкриття нової теорії чи досягнення істинного результату, а визнання компетентними колегами [4, р. 40]. Через це дослідники не мають іншого шляху, окрім якнайшвидшого включення до комунікативного поля науки та адекватної адаптації в ньому. Ця особливість організації наукового дискурсу, на думку соціолога, пояснює, чому з-поміж різних видів комунікацій учені віддають перевагу формальним комунікативним актам. Тільки так можна зберегти авторство, пріоритет,

лідерство, виділитися оригінальністю, не загубитися серед „інформаційного шуму”.

Тому останнім часом більшість конструкторських бюро, науково-дослідних інститутів, навчальних закладів, а також окремих учених фінансують і підтримують роботу інтернет-порталів. Їх функціонування обумовлене не лише іміджевими міркуваннями, а й покликане забезпечити присутність в інформаційному просторі. На web-сторінках розміщуються відомості щодо специфіки діяльності, здобутих результатах, перспективах, публікуються електронні варіанти монографій, книг, статей, організуються тематичні форуми, конференції, ведеться міждисциплінарна та міжнародна співпраця і т.п.

Як відмічає в ряді праць В.І. Онопрієнко, такий розвиток комунікаційної мережі дозволяє цілком об'єктивно, не зважаючи на поглиблення колективізму в науці, оцінити персональний вклад кожного вченого, визначити його статус і науковий авторитет [162, с. 37-39]. Цьому сприяють як статистика цитування, реферативні огляди конференцій, ступінь залучення в різноманітні проекти, кількість отриманих грантів і т.п., так і можливість вільної експертизи публікацій вченого, наявність учнів і послідовників.

Зміну інтенсивності наукових комунікацій у сучасній науці підтверджують і статистичні дані. Аналіз інформації щодо публікації наукових статей у журналах США показав, що з середини 70-х років ХХ ст. їх кількість невпинно росте. При цьому на одну надруковану статтю приходилось близько 10-12 випадків комунікації між вченими з приводу рецензій, відзивів, рекомендацій тощо [6, с. 180-210]. Зважаючи на таку лавину інформації, дослідники передбачали, що поступово традиційні методи обробки й передачі наукової інформації будуть замінені електронними експертними базами даних.

Але з позиції сучасності ми змушені фіксувати наявність і негативних тенденцій тотальної комп'ютеризації сфер суспільного життя, в тому числі й науки. До них відносять: утруднення пошуку потрібної інформації,

адекватної оцінки її новизни, зниження якості наукових робіт, плагіат, компіляція, відсутність цілісності в сприйнятті проблем і багато чого іншого. За таких умов тільки *наукове співтовариство може виступити основою збереження наукових традицій, індикатором інновацій, критерієм науковості, місцем критики, узгодження та схвалення нових ідей і гіпотез.*

До цієї думки долучається й В.В. Налімов. Аналізуючи поняття згортки інформації, він пише, що актуальність даної проблеми „вперше була чітко сформульована..., коли виникла необхідність компактного представлення результатів спостережень у формі, зручній для опублікування” [148, с. 41]. Дійсно, сьогодні мало хто з учених має змогу приділити достатньо часу для опрацювання монографій, тоді як статті, реферати, анотації знаходять чільне місце в науковій комунікації. Ефективними стають максимально стислі та змістовно наповнені повідомлення, в яких відображається не стільки процес дослідження, скільки його результати, а також можливі шляхи практичного застосування. Такі вимоги є свідченням *трансформацій жанрової стилістики наукового дискурсу*, домінування в ній різних видів комп’ютерного та неформального спілкування. Підтвердженням суттєвих змін у структурі сповіщення про результати наукової діяльності В.І. Карасик вважає сучасне відношення до жанру дисертації, яка відіграє скоріше роль формального „ритуалу, що фіксує ініціацію нового члена наукового співтовариства” [93, с. 279], аніж спрямована на виявлення інтелектуальних здібностей дослідника, його здатності до ведення наукової діяльності.

Отже, науковий дискурс розширює перспективу дослідника, дає свободу діям учених, сприяє консолідації їх сил, поглиблює міждисциплінарну співпрацю, залишаючи при цьому простір для індивідуальної творчості, не регламентуючи і не обмежуючи її. Втім *дискурс, у тому числі й науковий, – це завжди контроль за результатом, спосіб організації хаосу, перетворення його на порядок.* Справді, він сприяє розгортанню діалогів, дебатів, суперечок, але поряд з цим вимагає перетворення їх на раціональну продуктивну, зв’язну та завершену дискусію.

Сказане змушує переглянути співвідношення традицій та інновацій у науковому дискурсі. Сьогодні їх протиставлення не може бути зведене винятково до старого і нового, ядра та периферії, оскільки традиція й інновація набувають рис інтерсуб'єктивності, руйнуючи усталені уявлення щодо їх тлумачення лише як способів існування знання. Зміна інфраструктури сучасного наукового дискурсу приводить до висновку, що суб'єктом наукових традицій і науки як культурної традиції в некласичний та постнекласичний періоди її становлення виступає наукове співтовариство. Воно не тільки акумулює, переосмислює норми, принципи, ідеали відповідної сфери діяльності, а й виробляє критерії науковості, доцільності, об'єктивності наукового знання. При цьому рушійною силою інновацій є зіткнення наукових груп, їх цілей, інтересів і наукових пріоритетів.

Підтвердження гіпотези щодо носіїв традицій та інновацій у науковому дискурсі знаходимо в роботах західних істориків і соціологів науки. Зокрема, Р. Долбі особливу увагу звертає на процес адаптації наукового товариства до нових теорій. Незважаючи на істинність чи хибність, значна кількість наукових ідей стають „предметом постійного перегляду і ревізії, а, відповідно, можуть бути прийняті лише як тимчасові” [3, р. 16]. При цьому активний опір новій концепції застосовується тільки у випадку, коли вона спрямована на переосмислення або заміну вже існуючого знання, норм, принципів, критеріїв, методів. Для такої ситуації характерна поляризація наукового співтовариства на прихильників і критиків нового. Кількість останніх, як правило, значно переважає. В усіх інших випадках співтовариство воліє проявити швидше флегматично-толерантне відношення до тієї чи іншої ідеї, аніж породжувати навколо неї бурхливу дискусію. Через це, вважає дослідник, ступінь поширення і впровадження наукових досягнень на пряму залежить від соціокультурного оточення науки, від рівня готовності суспільства та наукового співтовариства сприйняти інновацію. Зі свого боку додамо, що не останню роль тут відіграє й особистість ученого, його бажання

і здібності, відстоювати власну позицію, інколи вступаючи у відкриту конфронтацію зі сформованими традиціями та тими, хто їх захищає.

Отже, в науковому дискурсі, на відміну від попередніх етапів становлення науки, відбувається зміна носія традицій та інновацій. Ним виступає наукове співтовариство, основна функція якого полягає в накопиченні, збереженні та трансляції наукових норм, цінностей, ідеалів, які склалися історично, а також у відповідальності за розробку і впровадження інновацій.

За цих умов відбувається перегляд організації наукового дискурсу. Особливо це стосується *норм*, бо в науковому дискурсі їх дія поширюється не тільки на методологію, а й на соціокультурний характер пізнавального процесу. Значного розповсюдження набула концепція норм, запропонована в 50-60-х роках ХХ ст. Р. Мертоном. Він виділив наступні імперативи наукової діяльності: універсалізм, колективізм, безкорисливість та організований скептицизм. Окрім цих ознак, які стосуються індивідуальності вченого, він формулює характеристики наукового співтовариства, розглядаючи його як основний об'єкт соціології науки. Узагальнюючи його погляди, Е.М. Мірський робить висновок, що для ефективного функціонування наукове співтовариство повинно мати: 1) сукупність спеціальних знань, а також засоби їх збереження, трансляції, уточнення; 2) змогу самостійно обирати своїх членів, розробляти методику їх підготовки; 3) зацікавлення соціального оточення в результатах діяльності її членів; 4) систему професійних форм нагороди та критерії кар'єрного зросту; 5) інфраструктуру, яка забезпечуватиме ефективну співпрацю науковців [153, с. 35]. Тут виявляється прагнення вчених досягти щонайповнішої реалізації основної мети науки – отримання істинного знання, пошук об'єктивних закономірностей і причинно-наслідкових зв'язків. Тому тлумачення науки як соціального інституту має стати першочерговим завданням соціології [9, с. 635-639]. Проте Р. Мертон залишається свідомим того, що вчені – це в першу чергу люди, з притаманними їм психологічними особливостями, ілюзіями, мріями й навіть корисливими цілями. Відповідно, згадані норми,

скоріше за все носять не імперативний, а регулятивний, настановний характер.

Цю думку підтримує А.В. Юревич, який пише: „За всіма колективними суб'єктами наукового пізнання стоїть у кінцевому підсумку окремих учений, бо мислять все ж не абстрактні суб'єкти, не наука загалом, а конкретні люди” [235, с. 35]. Тому творче мислення не завжди підпорядковане строгим логічним законам і правилам умовиводу. Воно оперує не стільки поняттями, скільки образними схемами, які залишаються осторонь обмежень формальної логіки й вербальних засобів вираження думки. Це зв'язано з тим, що вироблені раніше поняття є дискретними, уніфікованими та охоплюють лише деяку частину дійсності й не можуть цілісно відобразити реальність так, як її уявляє дослідник через систему асоціацій, ілюзій, метафор. Тому, виражаючи думку більшості психологів, А.В. Юревич притримується позиції, що система норм, запропонована Р. Мертоном, чинить тиск на особистість ученого, перетворює його на своєрідний логічний, раціональний інструмент з пошуку нового знання.

Втім, як свідчить історія науки, нерідко відкриття здійснювалися всупереч усім існуючим нормам і критеріям. Зокрема, підтасовка Г. Менделем результатів експерименту дозволила йому відкрити закони генетики, які знайшли емпіричне підтвердження значно пізніше. Розповсюдженість таких дій „свідчить не про масову нечесність вчених, а про те, що нормативні правила інколи заважають науковому пізнанню” [235, с. 242]. Виявляється, що діяльність учених не здійснюється, а лише подається як така, що відповідає строгим науковим нормам, принципам та критеріям раціональності, які є важливими не для окремо взятого дослідника, а для науки загалом.

Але як це усвідомлюється в науковому дискурсі? *Як наукове товариство, колектив поставиться до норм, чи буде вимагати їх неухильного дотримання?* Новітні дослідження в галузі психології та соціології науки показують, що орієнтація на істину не є домінуючою в наукових

комунікаціях. Як правило, дискусії носять більш глибокий психологічний характер, а норми та ідеали часто не тільки стають перепонами на шляху прогресу науки, а й заважають адекватній акумуляції набутого знання і побудові на його основі наукової картини світу.

Схожих поглядів дотримуються й інші дослідники. Так, С.С. Гусєв пише: „Залишається незрозумілою природа людської творчості. Зокрема, багато авторів... не раз відмічали своєрідний „стрибок думки” автора, який отримав деякий вагомий результат... До відкриття найчастіше приходять, порушуючи існування правил і всупереч існуючим уявленням про те, «як слід діяти»” [58, с. 33]. Через це справжньою мовою науки, мовою, яка може стати основою комунікативної дії, варто вважати не математику чи символічну логіку, а світ образів, інтерпретацій, мисленневих схем і т.п. Інколи зрозуміти вченого вдається тільки тоді, коли знаходиться та система аналогій, яка й викликала асоціативні зв'язки з досліджуваною проблемою.

Тому, незважаючи на деяку утаємниченість інтелектуальної праці вченого, нез'ясованість характеру наукової діяльності саме інтенсивність наукового спілкування, називається одним із найважливіших факторів продуктивності наукових організацій [235, с. 220]. Підтвердження цієї тези А.В. Юревич знаходить у роботах Д. Пельца та Ф. Ендрюса, на думку яких учені з науковим ступенем втрачають продуктивність, коли рівень їх наукової свободи перебільшує 50%. Для дослідників без наукового статусу ця планка коливається на рівні 80%. Зниження продуктивності роботи вчених зі ступенем при збільшенні свободи їх дій говорить про існування в структурі наукової діяльності мотивів і критеріїв, що виходять за межі класичних норм науковості.

Зрозуміло, що окреслені проблеми безпосередньо стосуються формування сучасного наукового дискурсу. Сьогодні все більше філософів і науковців схильні до раціональної критики принципів, які визначають наукову методологію. Так, В.В. Ільїн переконаний, що обґрунтованим слід вважати те знання, в якому істина задана суб'єкту примусовим чином [87, с. 63]. Не

дивлячись на таку радикальну заяву, критерії науковості тлумачаться автором як нормативна самосвідомість науки. Саме вона визначає її відмінність від антинауки, а також внутрішні дисциплінарні правила організації наукової діяльності. Аналіз співвідношення традицій та інновацій приводить філософа до думки щодо неминучості „ломки норм”, які визначали обличчя класичної та неklasичної науки.

Отже, в середовищі методологів, психологів, істориків, соціологів існує розбіжність у тлумаченні значення і функціональності норм та ідеалів, які іманентно притаманні науковому пізнанню. При цьому вказані суперечності між дослідниками викликані, на нашу думку, не стільки різним баченням суті проблеми, скільки спровоковані змінами статусу науки, яка сьогодні все відчутніше постає як основа цивілізації. *Науковий дискурс легітимізує дискусію щодо норм, розглядаючи їх не тільки в контексті опозиції „догматизм-релятивізм”, а й пов’язуючи з культурним контекстом, індивідуальністю дослідників, науковими традиціями та інформаційно-технологічним прогресом.*

Разом з тим варіативність норм зовсім не є свідченням того, що науковий дискурс відмежовується від класичних ознак і критеріїв об’єктивності наукового знання. На нашу думку, нестроге дотримання норм викликане не сумнівами в їх легітимності й адекватності, а є відображенням внутрішньої дискусії щодо статусу сучасного наукового дискурсу як стрижня сучасного суспільства.

Окреслені трансформації науки особливо помітні в умовах входження суспільства в інформаційну еру, коли проблема комунікацій, збереження традицій, ідеалів, норм наукової діяльності змінюється під впливом розвитку та впровадження електронно-обчислювальної техніки. Завдяки їй став можливий вільний і швидкий доступ учених до новітньої наукової інформації, інтерактивний обмін повідомлень у науковому середовищі та оперативне реагування на їх зміст.

Але майже одночасно із впровадженням інформаційних технологій виникло поняття „інформаційного вибуху”, сутність якого полягала в значному, але невмотивованому збільшенні інформації. Постала проблема її переробки, ідентифікації, захисту, зберігання, знищення, аналізу. За цих умов дослідникам уперше вдалося виокремити і дослідити таку неформально існуючу організацію, як наукове співтовариство, виявити його основні функції, підтвердити зв'язок між розвитком форм наукового спілкування та продукуванням нових знань. Поряд з цим розробка розгалуженої сітки інформаційних комунікацій дозволила досить швидко залучити до вирішення наукових завдань не тільки необхідні масиви інформації, а й відповідних спеціалістів. Такий підхід змушує кожного вченого бути учасником комунікативної дії та причетним до відкритого за характером і самоорганізованого за типом співтовариства.

Втім провідні фахівці з наукознавства стверджують, що „незважаючи на ґрунтовну проробку інформаційного значення наукової комунікації, методологічне і соціологічне її значення, роль у формуванні нового наукового знання ще потребують розробки та пояснення” [161, с. 11]. Так, Л. Флек приходить до висновку, що „обмежена своїм стилем мислення система безпосередньо не сприймає нових ідей” [211, с. 58]. Щоб увійти до неї вони мають бути переосмислені так, щоб відповідати існуючим критеріям і нормам. Інколи саме це стає предметом і головним завданням організації наукових комунікацій. При цьому замкненість, до якої прагне домінуючий стиль мислення, створює гармонію між пізнаним, тим, що пізнається, і суб'єктом пізнання. Але поступово з накопиченням наукових аномалій виявляється, що вказана гармонія – лише ілюзія, руйнування якої болісне й довготривале. Дослідник вважає, що така ситуація є достатньою підставою для введення в наукознавство такої категорії, як „мисленнєвий колектив”.

Зі сказаного можна зробити висновок, що *проблему комунікації в науковому дискурсі потрібно розглядати не лише в методологічному аспекті (як це притаманно представникам герменевтики), а й враховувати низку*

психологічних, особистісних якостей учених та відповідний стан культури.

Адже, як відмічають філологи, поряд з класичними перепонами на шляху до комунікації сьогодні відчутним є мовний бар'єр, який викликаний інформаційним перенасиченням наукового простору, що актуалізує проблему мовних ігор як складових наукового дискурсу. В умовах інформаційного суспільства дослідник боїться не стільки залишитися не зрозумілим, скільки загубленим у вирі інформаційного хаосу. Через це мовні засоби в науковому дискурсі мають бути направлені не лише на забезпечення інформативності, а й на організації впливу на читача, що спонукатиме його до діалогу, дискусії.

Втім відзначимо, що вимога максимальної лапідарності наукових публікацій може призвести до проблем з їх адекватним сприйняттям і застосуванням наукового знання, яке стає основою інноваційного виробництва та все частіше залучається при вирішенні соціальних проблем. Тенденції щодо перетворення знання на інформацію, товар дозволяють висунути гіпотезу про домінуюче положення наукового дискурсу в інформаційному суспільстві. Обґрунтуванню даної гіпотези й буде присвячено останній розділ дисертаційного дослідження.